

Зміст

<i>Вступ. Повернення до націоналізму</i>	9
--	---

Частина перша

НАЦІОНАЛІЗМ І ЗАХІДНА СВОБОДА

1 Два бачення світового порядку	23
2 Римська церква та її бачення імперії	28
3 Протестантська побудова Заходу	31
4 Джон Лок і ліберальна побудова	36
5 Дискредитований націоналізм	44
6 Лібералізм чи імперіалізм?	50
7 Націоналістичні альтернативи лібералізму	56

Частина друга

ДОВОДИ НА КОРИСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

8 Два типи політичної філософії	63
9 Підвалини політичного ладу	66
10 Як насправді народжуються держави?	78
11 Бізнес і сім'я	84
12 Імперія та анархія	91
13 Національна свобода як засада впорядкування	99
14 Чесноти національної держави	107

15	Міф про федеративне вирішення	134
16	Міф про нейтральну державу	146
17	Право на національну незалежність?	157
18	Деякі засади устрою національних держав	166

Частина третя

АНТИНАЦІОНАЛІЗМ І НЕНАВИСТЬ

19	Чи є ненависть аргументом проти націоналізму?	179
20	Ганебні кампанії проти Ізраїлю	182
21	Іммануїл Кант і антинаціоналістична парадигма	186
22	Два уроки Аушвіцу	191
23	Чому злочинства країн третього світу й ісламу не викликають протесту	197
24	Британія, Америка та інші засуджувані країни	202
25	Чому імперіалісти ненавидять	206

<i>Висновки. Чеснота націоналізму</i>	<i>211</i>
---	------------

<i>Подяки</i>	<i>219</i>
---------------------	------------

<i>Примітки</i>	<i>221</i>
-----------------------	------------

*Цю книжку з любов'ю
присвячую членам свого племені:*

Авіталові
Техелетові
Ефраїмові
Ярдені
Гадарові Агіядові
Гавріелеві
Біньямінові Зе'ев Нецахові
Йосефові
Еліягу

Вступ

Повернення до націоналізму

Політика в Британії та Америці розвернулася в бік націоналізму. Це викликало занепокоєння у багатьох, особливо в освічених колах, де глобальну інтеграцію вже давно розглядають як вимогу розумної політики та моральної порядності. І голосування Великої Британії за вихід із Європейського Союзу та риторика «Америка передусім», що лунає з Вашингтона, здається, провіщають повернення до примітивнішого етапу в історії, коли розпалювання війни та расизм висловлювали відкрито і це визначало політичний порядок денний країни. Побоюючись гіршого, громадські діячі, журналісти й учені досить різко засуджують повернення націоналізму в американське та британське суспільне життя.

Націоналізм, однак, не завжди вважали тим злом, про яке говорить сьогоденний суспільний дискурс. Ще кілька десятиліть тому націоналістична політика зазвичай асоціювалася із широтою поглядів і великодушністю. Прогресисти розглядали «Чотирнадцять пунктів» Вудро Вільсона та Атлантичну хартію Франкліна Рузвельта і Вінстона Черчилля як маяки надії для людства — і якраз через те, що їх вважали виявом націоналізму, який обіцяв національну незалежність і самовизначення поневоленим народам у всьому світі. Консерватори від Тедді Рузвельта до Двайта Айзенгавера так само говорили про націоналізм як про позитивне благо, і свого часу консерватори вітали Рональда Рейгана та Маргарет Тетчер за «новий націоналізм», який ті

принесли в політичне життя. В інших країнах державні діячі, як-от Махатма Ганді чи Давид Бен-Гуріон, очолювали націоналістичні політичні рухи, які здобували загальне захоплення та повагу, оскільки вели свої народи до свободи¹.

Звичайно, чимало державних діячів та інтелектуалів, які прийняли націоналізм декілька поколінь тому, знали дещо про цю тему і не просто намагалися відкинути нас до примітивнішого етапу нашої історії, до розпалювання війни та расизму. Що ж тоді вони бачили в націоналізмі? Спроб відповісти на це питання, чи то в публічних колах, чи в академічному середовищі, було на диво мало.

Моя біографія, власне, дає мені змогу глибше розглянути суть питання. Я був єврейським націоналістом, сіоністом, усе своє життя². Як і більшість ізраїльтян, я успадкував цей політичний погляд від своїх батьків та дідів. Мої родичі прибули до єврейської Палестини в 1920-х і на початку 1930-х років, щоб створити там незалежну єврейську державу. Їм це вдалося, і я прожив більшу частину свого життя в країні, яку заснували і якою — переважно — донині керують націоналісти. За весь цей час я дізнався про дуже багатьох націоналістів, зокрема громадських діячів та інтелектуалів як з Ізраїлю, так і з інших країн. І хоч не всі вони, так би мовити, припали мені до смаку, загалом це люди, якими я глибоко захоплююся — за їхню відданість і мужність, здоровий глузд і моральну порядність. Їхній націоналізм — це не якась незбагненна політична хвороба, що періодично захоплює країни без вагомої причини та з марною метою, як, здається, думає сьогодні багато хто в Америці та Британії. Натомість це звична політична теорія, на якій вони були виховані, теорія того, як має бути влаштований політичний світ.

Про що йдеться в цій націоналістичній політичній теорії? *Націоналізм*, на якому я виріс, — це засаднича думка, згідно з якою світом керують найкраще тоді, коли нації спроможні визначити власний незалежний шлях, розвиваючи власні традиції і дбаючи про власні інтереси без будь-якого втручання. Він протистоїть імперіалізму, який прагне забезпечити мир і процвітання у світі за допомогою максимального об'єднання людства під єдиним

політичним режимом. Я не вважаю аргументи на користь націоналізму однозначними. Можна зібрати міркування на користь кожної з цих теорій. Але чого не можна зробити без спантеличення, то це уникнути вибору між двома позиціями: ви або в принципі підтримуєте ідею міжнародного уряду чи режиму, який нав'язує свою волю підвладним націям, коли його офіційні особи вважають це за потрібне, або ж вважаєте, що країни мають бути вільні визначати власний курс, якщо такого міжнародного уряду чи режиму немає³.

Ця дискусія між націоналізмом та імперіалізмом знову набула гострої актуальності після падіння Берлінського муру в 1989 році. Боротьба з комунізмом тоді вже завершилася, і західні лідери почали мізкувати над двома великими імперіалістичними проектами: Європейським Союзом, який поступово звільняє країни-члени від багатьох повноважень, що зазвичай асоціюються з політичною незалежністю, і проектом установа-лення американського «світового порядку», в якому країни, що не дотримуються міжнародного права, будуть примушені це робити, головню за допомогою американської військової могутності. Хоч їхні прихильники й не люблять такої назви, але ці проекти імперіалістичні. З двох причин. По-перше, їхня мета полягає в тому, щоб вивести процес ухвалення рішень із рук незалежних національних урядів і передати його до рук міжнародних урядів або органів. І, по-друге, як можна одразу побачити з літератури, створеної особами та установами, що підтримують такі починання, вони свідомо є частиною імперіалістичної політичної традиції, черпаючи своє історичне натхнення з імперій — Римської, Австро-Угорської та Британської. Наприклад, аргумент Чарльза Краутгаммера на користь американського «всесвітнього панування», що з'явився одразу після завершення Холодної війни, закликає Америку створити «надсуверена», який керуватиме постійним «знецінюванням... поняття суверенітету» для всіх націй на землі. Краутгаммер використовує латинський термін *pax Americana* («американський мир») для опису цього бачення, посилаючись на образ Сполучених Штатів як нового Риму: так само як Римська імперія нібито встановила

paх Romana (або «римський мир»), що гарантував безпеку та спокій для всієї Європи, Америка тепер гарантуватиме безпеку та спокій для цілого світу⁴.

Цей розквіт імперіалістичних політичних ідей і проєктів у попередньому поколінні мав спровокувати гостру дискусію між націоналістами та імперіалістами про те, як має бути влаштований політичний світ. Але ще донедавна таких обговорень здебільшого уникали. З 1990 року, коли партія Маргарет Тетчер скинула її за висловлення сумнівів щодо Європейського Союзу, практично ніхто із впливових осіб ні в Америці, ні в Європі не виявляв великого інтересу до боротьби із широким баченням, на якому ґрунтувалися ці подвійні проєкти побудови імперії⁵. Така дивовижна однастайність дала змогу і Європейському Союзу, й американському «світовому порядку» рухатися вперед, не викликаючи запеклих публічних дебатів.

Водночас політичні та інтелектуальні представники цих проєктів, як і раніше, чітко усвідомлювали, що європейцям може не сподобатися перспектива відродженої «Німецької імперії», навіть такої, якою номінально керували б із Брюсселя. Вони також пам'ятали, що американці часто відкидали ідею «американської імперії». Як наслідок, майже у всіх публічних дискусіях щодо цих зусиль панувала туманна новомова, пронизана такими евфемізмами, як «новий світовий порядок», «дедалі тісніший союз», «відкритість», «глобалізація», «світове управління», «об'єднаний суверенітет», «порядок, заснований на правилах», «міжнародна юрисдикція», «міжнародна спільнота», «ліберальний інтернаціоналізм», «транснаціоналізм», «американське лідерство», «американське століття», «однопольярний світ», «незамінна нація», «гегемон», «субсидіарність», «гра за правилами», «правильний бік історії», «кінець історії» тощо⁶. Усе це тривало ціле покоління — доки значення цих фраз на решті стало зрозумілим широкій громадськості, а наслідки ми побачили на власні очі.

Чи вийде сплеск націоналістичних настроїв у Британії та Америці врешті-решт на краще, наразі невідомо. Але, мабуть, з одним ми всі точно погодимось: час пустих балачок минув.

Дискусія між націоналізмом та імперіалізмом уже почалася. Імперіалізм і націоналізм — грізні й протилежні ідеї, які боролися одна з одною в минулому і старий конфлікт між якими відновився в наш час. Кожен із цих поглядів заслуговує на те, щоб обдумати його уважно і з належною повагою, зокрема говорити про нього прямими недвозначними словами, щоб ми всі, власне, розуміли, про що говоримо. Сподіватимемося, що ця дискусія, яка так давно назріла, пройде водночас у спосіб відвертий, аргументований та зрозумілий.

Я написав цю книжку, щоб викласти причини, з яких люди дотримуються націоналістичних поглядів⁷. В інтересах зробити внесок у максимально чітку та зрозумілу дискусію я розцінюватиму «глобалізм» як те, чим він, очевидно, є, — різновидом старого імперіалізму. І так само я не витрачатиму часу на те, щоб причепурити націоналізм, називаючи його «патріотизмом», як це робить сьогодні багато хто в колах, де націоналізм вважають чимось непристойним⁸. Зазвичай *патріотизм* витлумачують як любов людини до своєї незалежної країни або відданість їй. Термін «націоналізм» можна також уживати, наприклад, тоді, коли ми говоримо про Мадзіні як про італійського націоналіста чи про Ганді як націоналіста індійського. Проте націоналізм може бути й чимось більшим. Як я вже сказав, існує давня традиція вживання цього терміна на позначення теорії найкращого політичного ладу, тобто антиімперіалістичної теорії, яка прагне створити світ вільних і незалежних націй. Саме так я буду використовувати його в цій книжці.

Якщо розглядати події у світлі цього давнього протистояння між двома непримиренно протилежними поглядами на політичний порядок, уся тема стає набагато легшою для розуміння, і може виникнути змістовніша розмова.

Моя аргументація така:

У першій частині книжки — «Націоналізм і західна свобода» — я пропоную базову історичну схему для розуміння конфронтації між імперіалізмом і націоналізмом у тому вигляді, як вона розвивалася в країнах Заходу. Я подаю відмінність між політичним ладом, що базується на *національній державі*, яка